

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА СА ВЕШТИНОМ ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕМ ПРОЧИТАНОГ

Вештина читања и разумевање прочитаног

Под читалачком писменошћу подразумева се читање текстова, разумевање и размишљање о њима како би ученик развио и унапредио своја знања. Савладавши читање ученик ствара могућност да овлада многим умећима. Читајући различите текстове (књига, уџбеник, часопис, интернет страница...) ученик учи да раздваја битно од небитног, да разуме текст и његов смисао (сврху текста), да проналази тражене информације у тексту (кључне речи, цитат и сл.), да пише сиже, ствара суд о квалитету прочитаног, као и да формира и исказе аргументовано свој став. У том процесу стварају се различите потребе и циљеви. Неки од њих се усвајају кроз градиво српског језика. На овим странама приручника упознаћеш се са неким терминима чије ти дефинисање може помоћи да усавршиш вештину читања и разумевања прочитаног.

Кључна реч – значајна појединост у наведеном тексту. У једном тексту можемо издвојити више кључних речи.

Пример:

Беоњача је сивољашња, зашћивна ојна беле боје. Њен љредњи гео је љровидан и назива се рожњача – има облик љолулојтје, љровидна је и љројушћја свејлостј ка унуљрашњостји очне јабучице.

извор:<https://shortest.link/i2wb>
(преузет део текста)

Сугестивни опис – текст у коме се изражава ауторов утисак о некоме или нечему. Аутор се труди да што живописније пренесе свој чулни утисак читаоцу како би и он на исти начин то чулно доживео. Овакав опис је својствен књижевноуметничком стилу писања.

Пример:

*„Виљорој се месец зајлео у љрању
Сћарих кестјенова; ноћ свејла и љлава.
Кџ немирна савестј шћо љрви љушћ сјава,
Тако сјава море у немом блистјању.“*

Јован Дучић, *Село*

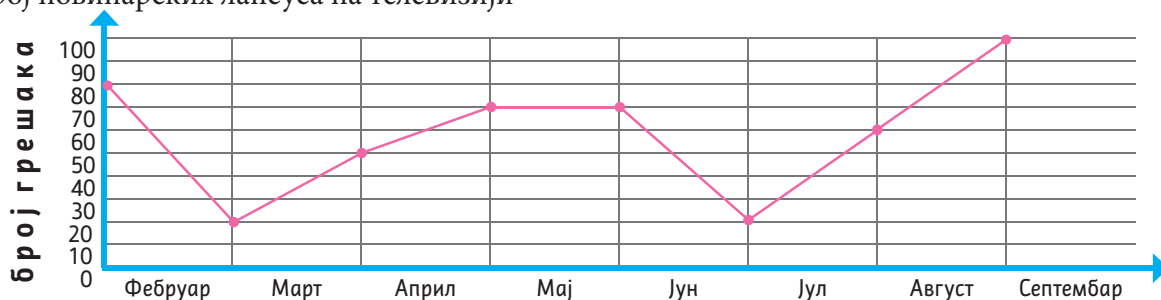
Технички опис – текст који садржи детаљне описе, тачне и прецизне информације о томе како нешто изгледа или како је настало. Техничке описе налазимо у научним текстовима, као што су на пример историјски.

Читање и разумевање табела, дијаграма и других нелинеарних текстова

Не морају сви подаци бити представљени неким повезаним (линеарним) текстом. Подаци могу бити представљени и нелинеарним текстовима помоћу табела, графикона, скица, дијаграма, мапа ума и сл. У табелама, графиконима и дијаграмима (стубичасти) наводе се подаци хоризонтално (у редовима) и вертикално (у колонама). Податак који тражимо налази се на месту на коме се укрштају ред и колона. Уз нелинеарни приказ даје се и „легенда“ у којој се тумаче знакови и симболи.

Пример: Читање графикона

Број новинарских лапсуса на телевизији

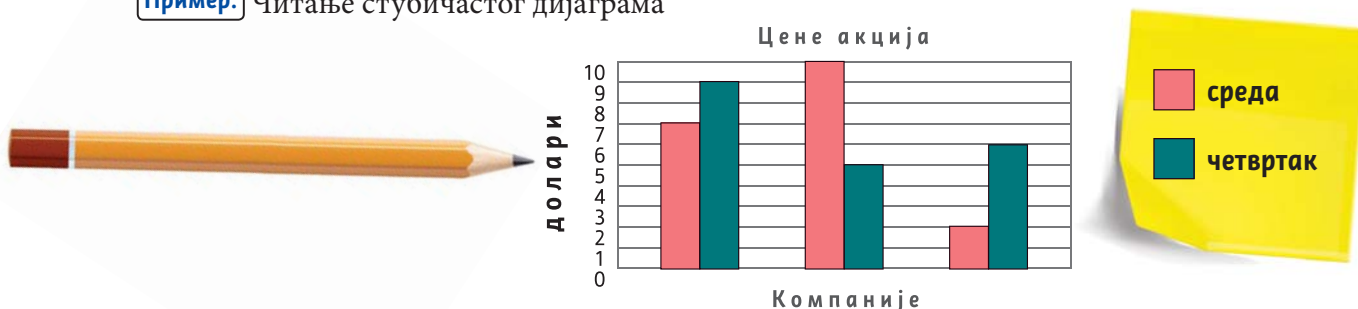

У којим месецима се број лапсуса смањивао у односу на претходни месец?

Графикон који је пред тобом представља број новинарских лапсуса на телевизији.

Читање тог графикона захтева да погледаш хоризонталну праву која је обележена месецима, а затим вертикалну праву која је обележена бројем лапсуса. Крива (пунк боје) линија показује како се број лапсуса мењао у току месеца као и из месеца у месец. Тако на почетку фебруара имамо 90 лапсуса, а већ крајем фебруара видимо да их је било 20.

Пример: Читање стубичастог дијаграма

На овом дијаграму пратимо промену вредности акција различитих компанија.

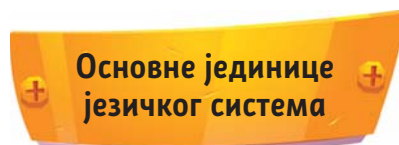
Акције три компаније су праћене два дана. Среда и четвртак означени су различитим бојама да бисмо лакше приметили промене. На основу дијаграма могу се уочити кретања вредности у различитим данима. Објашњење са стране (дани различито обојени) назива се **легенда**. Она прати графиконе како бисмо се лакше и брже сналазили у тумачењу шта је обележено.

Поред стубичних дијаграма често се користе и кружни дијаграми. Кружни дијаграми су погодни за приказивање односа неке расподеле.

ГРАМАТИКА

Граматика је наука о елементима језичке структуре.

фонетика	• проучава гласове и гласовне промене
морфологија	• проучава врсте и облике речи
творба речи	• проучава настанак нових речи
синтакса	• проучава реченице и функцију речи у реченици

Глас је најмања јединица говора. У писаном облику глас означавамо словом (графемом). Нема значење осим када представља реч (везник – *и, а*, или предлог – *у, о, с*).

Реч је глас или скуп гласова који имају неко значење (*оловка, мама, и, у*).

Синтагма је скуп од двеју или више речи који означава један појам и има заједничко значење и службу у реченици (*шарена тјорба, укусна тјорба италијанској кувара, слабак као шећер*).

Реченица је мисао исказана у говорном или писаном облику. Садржи глагол у личном глаголском облику у служби предиката. Тај глагол може бити помоћни глагол као део именског предиката. Постоје и посебни типови реченица које немају предикат.

ПАДЕЖИ

Падежи у српском језику

Падежи су различити облици именских речи (именице, заменице, придеви, бројеви). Падежни систем српског језика чини седам падежа. У одређивању падежа као помоћно средство могу послужити и одређена питања.

Деклинација је промена именских речи по падежима.

ПАДЕЖ	ЗНАЧЕЊЕ	СЛУЖБА	ПРИМЕР	ПРЕДЛОЗИ
НОМИНАТИВ (КО? ШТА?) • основни облик именице	• вршилац радње, носилац стања, особине	• граматички субјекат • именски део предиката	<i>Лазар учи.</i> <i>Лазар је духовити.</i> <i>Зима је хладна.</i> <i>Уна је лекар.</i>	• независан падеж/без предлога
ГЕНИТИВ (ОД КОГА? (ОД)ЧЕГА? ЧИЈИ?) прилошка значења генитива	• припадност (посесивни/присвојни генитив)	• атрибут	<i>Читају књиге Иве Андрића.</i>	• зависан падеж, може стајати са предлозима и без предлога од, до, из, иза, близу, преко, код, око, због, ради, пре, после, између, испред, изнад, попут, осим/сем, са...
	• деони (партитивни) генитив	• прави објекат	<i>Узми млека/млеко.</i>	
	• (не)постојање појма	• логички субјекат	<i>Нема снега данас.</i> <i>Има снега данас.</i>	
	време	• прилошка одредба за време	<i>Од среде радим.</i>	
	место	• прилошка одредба за место	<i>Чекамо испред школе.</i>	
	начин	• прилошка одредба за начин	<i>Урадила је без ичије помоћи.</i>	

+ КОНГРУЕНЦИЈА +

Појам и врсте конгруенције

Конгруенција је слагање придева, придевских заменица, неких бројева (основни број - један и редни бројеви) са именицом уз коју стоје у роду, броју и падежу, као и слагање глагола (у служби предиката) са именицама (именичким синтагмама) или заменицама у служби субјекта у лицу, броју, роду (уколико глаголски облик разликује род).

КОНГРУЕНЦИЈА		
контролори конгруенције (речи које контролишу слагање)	конгруентне речи (речи које се слажу)	конгруентне категорије
<ul style="list-style-type: none"> • именице • именичке заменице 	<ul style="list-style-type: none"> • придеви • придевске заменице • основни број – један, редни бројеви 	<ul style="list-style-type: none"> • род • број • падеж
	<ul style="list-style-type: none"> • глаголи у личном глаголском облику 	<ul style="list-style-type: none"> • лице, број, род

Мој – придевска заменица у служби атрибута
добар – придев у служби атрибута
друг – именица
 слагање у **роду** (мушки), **броју** (једнина),
падежу (номинатив)

Ана – именица у служби субјекта
је отпутовала – глагол у служби предиката
 слагање у **роду** (женски), **броју** (једнина)
 и **лицу** (треће)

П Р А В О П И С (ОРТОГРАФИЈА)

У школама се користе два издања правописа:

- *Правойис српскої језика*, Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурца
- *Правойис српскої језика*, Милорад Дешић

Ове књиге састоје се из два дела. У првом делу су дата правила и објашњења, а други део представља речник оних речи у чијој се употреби најчешће греша. Обе књиге су штампане ћирилицом. Речи су поређане по азбучном реду.

Велико слово

Великим словом пишу се:

- **лична имена и презимена:** *Милорад, Здравко, Ана, Јована, Петровић, Сувајцић, Томић;*
- **надимци и атрибути** ако се сами употребљавају или су срасли с именом и постали његов саставни део: *Миша, Гоца, Јован Јовановић Змај, Душан Силни, Ричард Лавље Срце, Пећар Велики;*
- **имена књижевних јунака:** *Мајка Јујовића, Мали Принци, Косовка Девојка, Ружно Паче, Кир Јања, Пийи Дуја Чарайа;*
- **имена божанстава:** *Јујићер, Афродија, Зевс, Ајолон;*
- **имена животиња:** *Шарац, Јаблан, Дорай, Шаренка;*
- **имена грађевина, споменика:** *Ајфелова кула, Криви торањ у Пизи, Ђурђеви синујови, Пећка њајријарија;*
- **имена припадника народа:** *Србин, Црнојорац, Мађар, Грк;*
- **имена становника градова, крајева, земаља, држава, континената:** *Новосађанин, Пироћанац, Нишлија, Бачвинин, Европљанин, Аустралијанац;*
- **имена небеских тела:** *Сунце, Земља, Месеци, Марс, Венера, Кумова слама, Халејева комета, Велики медвед, Мала кола.*

Обрати пажњу!

Именице *сунце, месец, земља* пишу се малим почетним словом када не означавају васионска тела (*Гледала сам залазак сунца. Србија је моја родна земља.*).

- **имена континената, држава, насељених крајева и места** (све речи у њима осим везника и предлога): *Европа, Република Србија, Бачка Паланка, Сремска Митровица, Ниш, Нови Сад, Нова Варош, Сјара Пазова, Јужна Америка, Пећровац на Млави, Босна и Херцеговина;*

КЊИЖЕВНОСТ

ПРЕМА ОБЛИКУ (ФОРМИ) КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА

поезија	проза
<ul style="list-style-type: none"> књижевна дела која су написана у стиху, ређе и у прози; начин писања који је најчешће метрички одређен (стих, ритам, рима, акценат); речи се организују на такав начин да се разумевање усмерава у правцу њихових асоцијација. 	<ul style="list-style-type: none"> књижевна дела, која су написана смисленим реченицама, блиска говором језику; књижевна дела у којима се казује / говори о догађајима, личностима, неким појавама; слободни стил писања који не следи принципе ритма и риме.

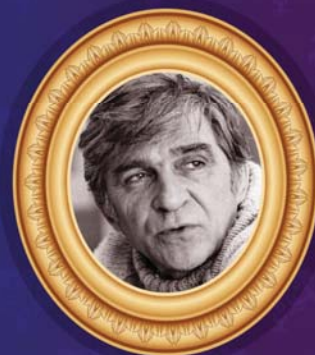
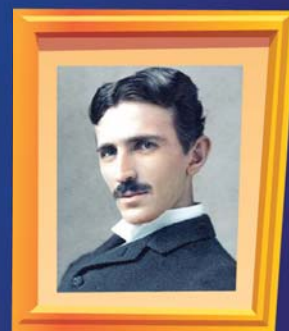
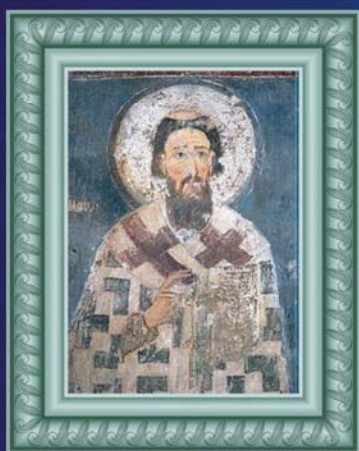
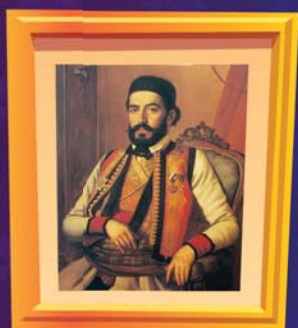
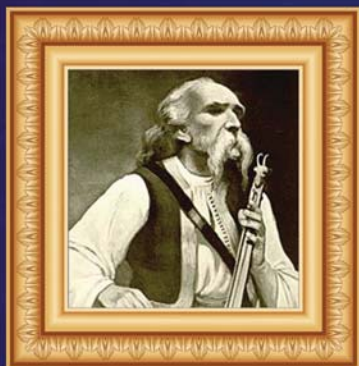
ПРЕМА АУТОРУ (СТВАРАОЦУ)

народна (усмена)	уметничка (писана)
<ul style="list-style-type: none"> аутор је непознати надарени стваралац из народа; носилац је колективног духа; преносила се усменим путем кроз векове; варијантност (подложност променама); устаљени/стереотипни почечи. 	<ul style="list-style-type: none"> аутор је познат; богатство у темама, мотивима и језичком изразу; изражена индивидуалност – аутор негује сопствени стил по којем постаје препознатљив; нема варијанти, осим ако аутор сам не унесе неке измене у поновљеном штампању дела; сложеност дела и разноврсност у родовима и врстама.

ПОДЕЛА КЊИЖЕВНОСТИ НА РОДОВЕ

лирика	епика	драма
<ul style="list-style-type: none"> књижевна дела у којима аутор изражава субјективна осећања, мисли, расположења; (љубав, тугу, усамљеност, чежњу...); у почетку је била везана за музику. Назив је добила према музичком инструменту лири уз чију је пратњу певана; честа је употреба стилских фигура; јавља се у народној и уметничкој књижевности, а може бити у стиху и у прози. 	<ul style="list-style-type: none"> књижевна дела у којима се приповеда о догађајима и ликовима; назив потиче од грчке речи епос, што значи говор, реч, прича; одлике епике су: приповедање о догађајима и јунацима, објективност (непристрасност), радња која је предочена кроз заплете и расплете, развијена фабула и опширно приповедање / дужа форма (код већине епских врста); јавља се у народној и уметничкој књижевности, а може бити у стиху и прози. 	<ul style="list-style-type: none"> драмска дела намењена су читању, али и извођењу на позорници, радију или телевизији; у средишту драме је сукоб међу ликовима који се разрешава кроз радњу и дијалог; основни облик казивања јесте дијалог.

КЊИЖЕВНА ДЕЛА И ПИСЦИ
ОД 5. ДО 8. РАЗРЕДА

Игор Коларов: <i>Дванаестто море</i>	епика	роман
Дејан Алексић: <i>Цицела на крају светиа</i>	епика	роман
Градимиr Стојковић: <i>Хајдук у Београду</i>	епика	роман
Јасминка Петровић: <i>Лејто када сам научила да лејтим</i>	епика	роман
Корнелија Функе: <i>Срце од масиила</i>	епика	роман
Ана Франк: <i>Дневник Ане Франк</i>	епика	дневник
Пеђа Милосављевић: <i>Пошера за њезажима</i>	епика	есеј
Милош Црњански: <i>Крф, йлава їробница (Наша небеса)</i>	епика	путопис
Јелена Ј. Димитријевић: <i>Седам мора и йри океана</i>	епика	путопис
Јован Цвијић: <i>Охридско језеро</i>	епика	путопис
Свети Сава: <i>Жийије Светиої Симеона</i>	епика	биографија
Михајло Пупин: <i>Са йашњака до научењака</i>	епика	аутобиографија
Јован Дучић: <i>Подне</i>	лирика	описна (дескриптивна) песма

Ауторска књижевност – 8. разред

НАЗИВ ДЕЛА	КЊИЖЕВНИ РОД	КЊИЖЕВНА ВРСТА
Херман Хесе: <i>Маија књије чишања и сањарења</i>	епика	есеј
Нил Гејмен: <i>Зашто наша будућност зависи од библиотеке</i>	епика	есеј
Милорад Павић: <i>Роман као држава</i>	епика	есеј
Иво Андрић: <i>Књија, Деца, Панорама</i>	епика	приповетке
Дино Буцати: <i>Колумбар</i>	епика	приповетка
Симо Матавуљ: <i>Пилиенда</i>	епика	приповетка
Лаза Лазаревић: <i>Све ће ио народ иозлаиши</i>	епика	приповетка
Милош Црњански: <i>Сеобе</i>	епика	роман
Милош Црњански: <i>Роман о Лондону</i>	епика	роман
Давид Албахари: <i>Мамац</i>	епика	роман
Бранимир Ћосић: <i>Покошено иоле</i>	епика	роман
Клод Кампањ: <i>Збојом мојих иейнаесћ иодина</i>	епика	роман